

HISTORIENS

III. MINNE, MEDIER OCH MATERIALITET

HEMVIST

RED. JOHAN HEGARDT
& TROND LUNDEMO

© författaren 2016

Digitalt läsexemplar av artikel ur
Historiens hemvist III. Minne, medier och materialitet
red. Johan Hegardt & Trond Lundemo
Göteborg & Stockholm: Makadam förlag, 2016
ISBN 978-91-7061-202-2

Historiens hemvist I-III (huvudred. Hans Ruin)
ISBN 978-91-7061-203-9

Publicerad med stöd från
Riksbankens Jubileumsfond

www.makadambok.se

Jubileumsutställningarnas historiska topografi

*Arkitektur som minnesstruktur
för Norges förflutna: 1814, 2014*

MATTIAS EKMAN

År 2014 var det två hundra år sedan den norska grundlagen under tidspress skrevs ned på Eidsvoll.¹ I sin reviderade version, den så kallade *novembergrunnloven*, säkrade dokumentet Norge en viss självständighet inom den union med Sverige som landet hade blivit påtvingat i Kielfreden i januari 1814. Med en grundlag som ersatte den dansk-norska Kongeloven från 1665 fick den nya staten bland annat eget parlament, hov, regering och flotta. Statsbudgeten kom att behandlas i Stortinget, utan kungligt veto, och regenten var kung av Norge med eget självständigt norskt hov. Utrikesaffärer för unionen mellan kungariket Sverige och kungariket Norge förbehölls emellertid Sveriges regering. Jubileet för *atten fjorten*, ett av den norska historiens viktigaste år, markerades på många sätt, med arrangemang, museiutställningar, publikationer etcetera. Det fanns goda skäl att fira stort eftersom Norge, som Stortinget skriver på sin hemsida, i ”løpet av 1814 gikk [...] fra å være et land med liten grad av selvstyre i en tett forening med eneveldige Danmark, til å bli et land med stor grad av selvstendighet i en løs forening med Sverige. Grunnloven dannet grunnlaget for utviklingen av folkestyret.”²

I huvudbyggnaden på Eidsvoll järnverk samlades den grundlagsgivande församlingen under april-maj 1814. Byggnaden är den viktigaste sevärdheten av det som idag är museet Eidsvoll 1814. I norsk historieskrivning

1. Tack till Monica Mørch för givande samtal och kommentarer till texten, och till Ulf Ekman för språkråd.

2. Stortinget, ”Eidsvoll og Grunnloven 1814”, 27 februari 2015, www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Grunnloven/Eidsvoll-og-grunnloven-1814.

står byggnaden som själva emblemet för landets självständighetskamp och en begynnande demokratisk utveckling. I förbindelse med jubileet totalrestaurerades byggnaden för att framstå som så identisk som möjligt med 1814 års byggnad. Tidigare restaureringar hade utförts i förbindelse med jubileerna 1864, 1914 och 1964. ”Eidsvoll” och ”Eidsvollbygningen” är i Norge inte bara benämningar på en ort och en byggnad. De är även symboliska begrepp med omedelbara konnotationer till nationalgemenskap, självständighet och demokrati.

Eidsvollbyggnaden är inte den enda platsen som associeras med begivenheterna två hundra år tidigare. På ett påtagligt sätt lyfts flera av de orter fram där avgörande händelser eller skeenden utspelade sig när de politiska narrativen i nationens historia ska förmedlas. I Nasjonalmuseets tre jubileumsutställningar, *Tidsbilder. Norge 1814* på Nasjonalgalleriet, *Design og mote. Norge 1814* på Kunstindustrimuseet och *Klassisk Christiania. Norge 1814* på Nasjonalmuseet – Arkitektur, står den arkitektoniska ramen för det nya kungadömet inledande skede i centrum. Detsamma gäller för de två utställningarna på Norsk Folkemuseum, *Grunnlovens beskytter. Stortingssalen 1814–1854* och *1814. Spillet om Danmark og Norge*.³ Med uppbyggda interiörer, originalföremål, samtida vyer och historiserande oljemålningar frammanar de två institutionerna en tidsbild där detaljerna i det diplomatiska händelseförloppet binds till specifika platser. En historisk topografi med arkitektoniska landmärken projiceras över Norge och etablerar ett rumsligt system ur kronologiska och kausala skeenden.

Med hänvisning till sociologen Maurice Halbwachs teori om minnets sociala förutsättningar och begreppet *topographie*, kommer jag att argumentera för att den historiska topografin, så som den byggs upp i de norska utställningarna och tillhörande publikationer, utgör ett verksamt instrument för kollektiv memorering av utvalda aspekter av Norges 1814-historia. Utställningarna struktureras till fördel för nationella minnes- och historiepolitiska ambitioner med hjälp av en arkitektur- och ortsbaserad minnesstrategi, vilken delvis bygger på traditioner utvecklade under jubileerna efter 1814. Det är utställningarnas rumsliga organisering av besökarnas historieinläring som är textens huvudangelägenhet.

3. Museerna Eidsvoll 1814 och Norsk Folkemuseum ingår båda sedan 2010 i Stiftelsen Norsk Folkemuseum. *1814. Spillet om Danmark og Norge* producerades i samarbete med Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg i Danmark, och utställningen visades även där efter att ha visats på Folkemuseet.

Kollektivt minne och dess rumsliga ram

I tre texter skrivna från 1920- till 1940-talet tecknar Maurice Halbwachs (1877–1945) en teori om det individuella minnets sociala och kulturella betingelser.⁴ Teorin har kommit att få stor betydelse, bland annat för den uppblomstrande humanistiska minnesforskningen.⁵ Med begreppet kollektivt minne, *mémoire collective*, postulerar Halbwachs individens erinringsakt som en rekonstruktion och tolkning av det förflutna med hjälp av kollektiva ramar, *cadres collectifs*.⁶ Att hänvisa till en grupps kollektiva minne, enligt Halbwachs, innebär inte att metaforiskt referera till något slags överindividuellt minne – trossamfundet eller nationen kan inte per definition minnas – utan att komma till insikt om hur beroende gruppmedlemmarnas minneshandling är av gemensamma ramar, och därmed hur starkt färgad individens erinran är av gruppens.

Ramarna utgör ett slags begreppsapparater som vi konstruerar i interaktion med andra medlemmar av de grupper vi själva är delaktiga i – familjen, trossamfundet, nationen etcetera. Förutom språk och allmänna begrepp tar gruppmedlemmarna i bruk sociala ramar (grupprelationer), tidsmässiga ramar (kronologi, kalender) och rumsliga ramar (landskap, städer, byggnader) för sitt minne, inom vilka de definierar särskilt viktiga referenspunkter eller landmärken, *points de repère*.⁷

4. Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire*, Librairie Felix Alcan, Paris, 1925; Maurice Halbwachs, *La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte. Étude de mémoire collective*, Presses universitaires de France, Paris, 1941; Maurice Halbwachs, *La Mémoire collective*, red. Gérard Namer, 1 kritiska utg., Albin Michel, Paris, 1997, (orig. "Mémoire et société", *L'Année Sociologique*, 3:e serien, vol. 1 (1940–48), 1947, s. 11–177).

5. Milstolpar i den kritiska vidareföringen av Halbwachs tankegodts innefattar Yosef Hayim Yerushalmi, *Zakhor. Jewish History and Jewish Memory*, University of Washington Press, Seattle, 1982; Pierre Nora (red.), *Les Lieux de mémoire*, 3 vol., Gallimard, Paris, 1984–1992; Gérard Namer, *Mémoire et société*, Méridiens Klincksieck, Paris, 1987; Paul Connerton, *How Societies Remember*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989; Jan Assmann, *Das kulturelle Gedächtnis*, Beck, München, 1992; Aleida Assmann, *Erinnerungsräume*, Beck, München, 1999.

6. I Halbwachs efterföljd använder jag begreppet minne för att beteckna både återkallandet av självupplevda händelser och intryck och återkallandet av saker vi har lärt oss, som namn, årtal, fakta, historia m.m.

7. För en introduktion till det kollektiva minnet i Halbwachs tänkande, se Mattias Ekman, "Edifices. Architecture and the Spatial Frameworks of Memory", avhandling,

För varje grupp utgörs den rumsliga ramen av mentala modeller som i större eller mindre grad korresponderar med de fysiska omgivningarna. De kan vara detaljerade eller schematiska, verklighetstroga eller abstraherade. Halbwachs bidrag till förståelsen av det som bland annat i psykologi och geografi studeras som *kognitiva kartor*⁸ och i neurovetenskap som *rumsliga representationer*⁹ är hur de rumsliga ramarna delas av grupper och används för att minnas andra saker – sociala relationer, kunskap, symbolik, episodiska minnen med mera.¹⁰

Legendarisk topografi

La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte (Evangeliernas legendariska topografi i det heliga landet) gavs ut 1941 och innehåller en analys av orterna i de fyra evangeliernas berättelser om Jesu liv.¹¹ Det är inte orternas historiska riktighet Halbwachs undersöker utan hur *topografien*, den kollektiva trons rumsliga ram, tar form i traderingen och strukturerar de kristnas trosföreställning. Han applicerar och vidareför därmed den teoretiska ram

Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2013, s. 65–84.

8. Forskningsfältet är omfattande. För en introduktion, se t.ex. Juval Portugali (red.), *The Construction of Cognitive Maps*, Kluwer, Helmstedt, 1996, och Nora S. Newcombe, "Spatial Cognition", i *Stevens' Handbook of Experimental Psychology*, 2, *Memory and Cognitive Processes*, red. Douglas Medin & Hal Pashler, 3 utg., John Wiley & Sons, New York, 2002, s. 113–163.

9. Jfr forskningen utförd av 2014 års nobelpristagare i fysiologi eller medicin, John O'Keefe, May-Britt Moser och Edvard I. Moser. Se t.ex. Edvard Moser et al., "Place Cells, Grid Cells, and the Brain's Spatial Representation System", *Annual Review of Neuroscience*, vol. 31, July, 2008, s. 69–89.

10. För en detaljerad genomgång av den rumsliga ramen i Halbwachs tänkande, se Ekman, "Edifices", s. 85–121.

11. Halbwachs, *La Topographie légendaire*, 1941; finns i sin helhet i tysk översättning, Maurice Halbwachs, *Stätten der Verkündigung im Heiligen Land. Eine Studie zum kollektiven Gedächtnis*, övers. Stephan Egger, UVK, Konstanz, 2003. Konklusionen finns i engelsk översättning, Maurice Halbwachs, "The Legendary Topography of the Gospels in the Holy Land", övers. Lewis A. Coser, i Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, red. Lewis A. Coser, University of Chicago Press, Chicago, 1992, s. 191–235. Bokens tillkomst- och utgivningshistoria redogörs för i Marie Jaisson, "Introduction", i Maurice Halbwachs, *La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte. Étude de mémoire collective*, red. Marie Jaisson, 2 omarb. utg., Presses universitaires de France, Paris, 2008, s. 5*–25*.

som etableras i den först utgivna boken om det kollektiva minnet, *Les Cadres sociaux de la mémoire*, och får det empiriska materialet att bredda förståelsen av den roll som landskap och arkitektur tilldelas i en grupps minnesarbete.

Mot bakgrund av den tidigaste kända pilgrimsberättelsens skildringar av platser och geografi i det heliga landet från år 333 behandlar Halbwachs i tur och ordning evangeliernas Betlehem, nattvarden och Davids grav, Pilatus domsal, Via Dolorosa, Olivberget, Nasaret och Gennesaretsjön, och visar hur ortbestämningarna förtolkas av efterkommande generationer av kristna.

Under det första och andra århundradet, innan förföljelsen av kristna upphörde i det romerska riket och läran formaliserades genom konciliet i Nicaea 325, genomförde lärjungarna en selektionsprocess. Platser som associerades med de viktigaste händelserna i Jesu liv valdes ut, bland annat dem, där han ställdes inför rätta, korsfästes, begravdes, återuppstod och uppträdde inför sina lärjungar. Halbwachs argument är att i lärjungarnas umgänge med den kollektiva legenden om Jesu gärningar fungerade kontakten med platserna vitaliserande. Det handlade inte om att återuppliva egna minnen eller ge en ram för vittnesbörd, utan om att ”förstärka tron, levandegöra dogmerna, ge dem gestalt och illustrera dem”.¹² De blev till kultplatser i de kristnas rumsliga ram, landmärken i den topografi som de troende delade.

Betlehem, Nasaret eller Via Dolorosa får i de kristnas minne en betydelse utöver det att vara mer eller mindre tillfälliga skådeplatser för legendariska händelser. De tar formen av begrepp som kopplar hela tankekomplex inom dogmen till sig. Den kristna tron, påpekar Halbwachs, är i själva verket inte ett minne, vilket sätter oss i förbindelse med det förflutna, utan en abstrakt sanning. Själva idén om en gud, och tanken om att han dog för våra synder, utgör en obegriplig bild som inte kan förankras i verkligheten och som gruppen svårigen kan hålla vid liv.¹³ Halbwachs menar att genom att fästa religionens lärosatser till konkreta orter så gör man den abstrakta tesen förnimbar och möjlig att upprätthålla som ett minne. Orternas sinnliga äkthet överförs till evangeliets topografi som memoreras av den troende.¹⁴ Därmed kan det kristna dramat när som helst återuppföras för den troendes inre blick, med minnesorten som fond.

12. Halbwachs, *La Topographie légendaire*, 2008, s. 124. Min övers.

13. *Ibid.*, s. 124.

14. *Ibid.*, s. 127f.

Topografins dualism

Med uppförandet av altaren, kyrkor och kloster på evangeliets orter etablerar de kristna trons landmärken i det heliga landets fysiska landskap. De överförs från en skriftbaserad och mental topografi till en materiell och perceptuell. Därmed uppstår en rumslig dualism. Å ena sidan är Jerusalem Bibelns himmelska stad, en tankekonstruktion och ett minne som delas av de kristna.¹⁵ Å andra sidan, för dem som lever i staden, är den en föränderlig ram för vardagen, med hus och gator som, särskilt efter den omfattande förstörelsen år 70, har ett helt annat utseende än vid tiden för Jesu liv. Denna dualism var speciellt påtaglig när korsfararna tog med sig Bibelns bild av Jerusalem och projicerade den på det Palestina de kom till. Doktrinen legendariska orter förankrades i ett landskap utan materiella spår men med bibehållna ortnamn.¹⁶

Halbwachs studie visar den avgörande roll som omgivningarna har i större kulturella gruppers kollektiva minne. Topografen, den rumsliga ramen med sina landmärken, tar sig i första hand ett mentalt och symboliskt uttryck, i andra hand ett materiellt. Den existerar för gruppmedlemmarna som en kollektiv tankekonstruktion utvunnen ur kulturella artefakter: Bibeln, bibeltolkningar, ritualer, predikningar, bilder, arkitektur.

I mötet med en föränderlig verklighet justeras gruppens minnestopografi. Samtidigt omformas den fysiska topografen för att likna den mentala. För en grupp som är knuten till ett större territorium är bara begränsade delar av den totala topografen tillgängliga för sinnena vid en given tidpunkt eller till och med under loppet av ett människoliv. Gruppmedlemmarna har därmed en större förståelse för topografens totalitet genom sitt minnes rumsliga ram än genom sin närvaro i det materiella rummet.

Topografen som minneskonst

Halbwachs ger uttryck för uppfattningen att formandet av den kristna topografen kan tillskrivas generella mekanismer i gruppers kollektiva psykologi, vilka skulle gälla i lika stor grad under de första århundradena som i modern tid.¹⁷ Hans hypotes stödjer min ambition om att överföra analysen av

15. Ibid., s. 128.

16. Ibid., s. 113, 116, 127.

17. Ibid., s. 7.

den legendariska topografin till en modern nations historiska erinring, men trots det vill jag nyansera påståendet.

I det samhälle i vilket de tidiga kristna formade tron var minnestekniker viktiga. Vid tiden för Jesu liv tillämpade rabbinerna inom judendomen en rad minnestekniker i den muntliga överföringen av Tora, vilka Jesus och hans lärjungar sannolikt vidareförde i sina predikningar och sitt utvecklande av den nya läran.¹⁸ I romarriket var vid samma tid retorikundervisningen vida spridd och fick inflytande även i de kristna miljöerna.¹⁹ Minneskonsten, *ars memoriae*, undervisades som en av grundteknikerna och avhandlades i egna kapitel i retorikens läroböcker, som Ciceros *De oratore*.²⁰ Även om det var ett fåtal som faktiskt tillämpade den rum- och bildbaserade tekniken – den krävde mycket övning – var dess principer allmänt kända.

I retorikens minneskonst memorerades noggrant byggnadsinteriörer eller stadsmiljöer, och bilder som påminde om det retorikern skulle memorera placerades i sekventiell ordning i den mentala arkitekturen.²¹ När han skulle hålla ett tal eller framlägga bevis i en rättsak vandrade han i tanken runt i den mentala byggnaden, betraktade bilderna och erinrade sig innehållet. Med övning var *ars memoriae*, med sina bilder, *imagines*, placerade i sekvenser av ställen, *loci*, en effektiv förstärkning av det naturliga rumsliga minnet.²²

Intendenterna vid dagens norska museer besitter sannolikt inte några

18. Birger Gerhardsson, *Memory and Manuscript. Oral Tradition and Written Tradition in Rabbinic Judaism and Early Christianity with Tradition and Transmission in Early Christianity* (1961/1964), Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1998, s. 148–156, 324–335. För en analys av minnespraktiker i tidig kristendom med översikt över nyare forskning, se Ruben Zimmermann, ”The Parables of Jesus as Media of Collective Memory” i Jörg Rogge (red.), *Making Sense as a Cultural Practice. Historical Perspectives*, Transcript, Bielefeld, 2013, s. 23–44.

19. Wilhelm Werner Jaeger, *Das frühe Christentum und die griechische Bildung*, Walter de Gruyter, Berlin, 1963, s. 36–38.

20. Herwig Blum, *Die antike Mnemotechnik*, Georg Olms, Hildesheim, 1969, s. 132.

21. En systematisk redogörelse för minneskonstens regler i de antika källorna finns i Blum, *Die antike Mnemotechnik*, s. 1–37. För en sammanfattning på engelska, se Mattias Ekman, ”Edifices of Memory. Topical Ordering in Cabinets and Museums”, i Johan Hegardt (red.), *The Museum Beyond the Nation*, Historiska museet, Stockholm, 2012, s. 61–86, här s. 66–68.

22. *Ars memoriae* uppvisar likheter med den rumsliga ramen i det kollektiva minnet som den beskrivs av Halbwachs. För en diskussion om möjlig influens från minneskonsten på Halbwachs, se Ekman, ”Edifices”, s. 56–59.

djuplodande kunskaper om minneskonsten. Inget tyder på att de gjorde det under de tidigare 1814-jubileerna heller. Att intendenterna ändå lyckas så väl i 2014 års jubileumsutställningar, beror kanske, som jag vill visa, på generella psykologiska mekanismer, vilket Halbwachs ger uttryck för, men möjligtvis också på att konventioner för historietänkande har utvecklats ur traditioner med rötter i det tidigmoderna Europa då minnestekniskt kunskande fortfarande var allmängods.²³ Det blir emellertid för komplext att reda ut det i detta sammanhang och jag nöjer mig med att visa att det föreligger väsentliga likheter mellan forrådet av Norges historiska topografi år 2014 och forrådet av den kristna topografin i århundradena efter Kristi födelse. Halbwachs term *topographie* kan i det sammanhanget vara ett nyttigt verktyg för att kartlägga utställningarnas minnesretoriska karaktär.

Museernas utställda material är för omfattande för att kunna behandlas i detalj här. I det följande kommer jag att fokusera på det topografiska och arkitektoniska materialet.

Tidsbilder – historisk legitimitet

Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design är resultatet av 2003 års sammanslagning av fyra statliga museer till en stiftelse. Verksamheten fördelar sig på fyra utställningslokaler i Oslo: Nasjonalgalleriet, Kunstindustrimuseet, Nasjonalmuseet – Arkitektur och Samtidskunstmuseet.

Utställningen *Tidsbilder* på Nasjonalgalleriet visar ett drygt hundratal konstverk från tiden runt 1814. Katalogen för de tre utställningarna vidgar och fördjupar perspektiven i fem artiklar.²⁴ Utställningen porträtterar viktiga landmärken i nationens topografi. Christiania, dagens Oslo, en dansk-norsk provinsstad som över en natt blev huvudstad, avbildas i vyer. Vi ser också det militära Akershus slott och fästning och ståthållar- och kunga-

23. Se särskilt Patrick H. Hutton, *History as an Art of Memory*, University Press of New England, Hanover, 1993. För ett större perspektiv, se bl.a. Frances A. Yates, *The Art of Memory*, Kegan Paul, London, 1966; Paolo Rossi, *Logic and the Art of Memory*, övers. Stephen Clucas, Athlone Press, London, 2000; Lina Bolzoni, *The Gallery of Memory. Literary and Iconographic Models in the Age of the Printing Press*, University of Toronto Press, Toronto, 2001; Jörg Jochen Berns & Wolfgang Neuber (red.), *Seelenmaschinen. Gattungstraditionen, Funktionen und Leistungsgrenzen der Mnemotechniken vom späten Mittelalter bis zum Beginn der Moderne*, Böhlau, Wien, 2000.

24. Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014.

residenset på Ladegaardsøen (Bygdøy). Det senare står i fokus under begivenheterna 1814, och behandlas mer utförligt i utställningen 1814. *Spillet om Danmark og Norge*. Dessutom visas avbildningar av Ullevål gård och Bogstad gård, två gods i utkanten av Christiania. Ullevål var en föregångsgård i norskt lantbruk och känd för sin romantiska park men spelade ingen väsentlig roll under självständighetskampen 1814.²⁵

Det gjorde däremot Bogstad, vars ägare Peder Anker blev Norges första statsminister i Stockholm. Det var Karl XIV Johan som tilldelade honom uppgiften på godset. Att godset inte fullt ut räknas till den utvalda skaran av landmärken i 1814-historiens topografi kan illustreras av det nuvarande museets satsning under jubileumsåret. På hemsidan skriver man:

Bogstad kan formidle en viktig, *men lite kjent* [sv. inte så känd] del av begivenhetene rundt 1814 der Peder Anker og hans svigersønn, Grev Herman Wedel Jarlsberg, spilte betydelige roller i norsk samfunnsliv. [...] 4. november blir ofte avslutningsdatoen [för begivenheterna under 1814]. Den såkalte novembergrunnloven beholdt det meste av selvstendighetselementene fra Eidsvoll og styrket Stortingets posisjon i forhold til kongemakten. Christian Frederik måtte gi fra seg tronen og Carl 13. av Sverige ble valgt til ny konge. Det som ofte ikke taes med i historien er statsrådet og den nye regjeringen som ble utnevnt 18. november.²⁶

Tidsbilder visar också en oljemålning och ett kopparstick som föreställer kröningen av Karl XIV Johan den 7 september 1818 i Trondheims domkyrka, idag Nidaros domkyrka eller Nidarosdomen. Katalogen berättar om kröningen och målningssuppdraget och återger det program med kröningsceremonielet som fanns till salu i samband med kröningen.²⁷

25. Om inte annat anges har byggnadshistoriska uppgifter i kapitlet hämtats från Knut Are Tvedt et al., *Oslo byleksikon*, 5 utg., Kunnskapsforlaget, Oslo, 2010.

26. Museet Bogstad gård ingår i Stiftelsen Norsk Folkemuseum. Bogstad gård, ”1814 og Bogstad”, 20 januari 2012, www.bogstad.no/museet/1814-2. Min kursiv.

27. Nils Messel, ”Jacob Munch. Offiser og gentleman”, s. 10–36, här s. 31–33, och ”Ceremoniel ved Hans Kongelige Majestæt Kong Carl XIV. Johans Kroning i Trondhjem Aar 1818” (orig. 1818), s. 38–42, båda i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014. Även Folkemuseet tematiserar kröningen: Eivind Torkjelsson, ”Karl XIV Johans kroning i Trondhjems Domkirke 7. september 1818”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), *1814. Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 110f.

Karl XIII, den första kungen över Norge i union, kröntes inte i Trondheim, av hälsoskäl. Det var Karl XIV Johan som kom att krönas som första regent efter den dansk-norska tiden i enlighet med grundlagens paragraf tolv. Paragrafen fastslår att kungen ska få smörjelse och krönas i Trondheims domkyrka, eftersom denna är gravkyrkan för Norges helgonkung Olav den helige som dog vid Stiklestad år 1030. När kröningsceremonin förläggs till Nidaros binds den nya norska staten och den nya kungaätten till ett av de viktigaste landmärkena i den redan etablerade minnestopografin för Norges historia, och sedan länge det viktigaste pilgrimsålet i Norge.

Här finner vi en parallell med Maurice Halbwachs studie som framhåller att lite tyder på att den historiske Jesus skulle vara född i Betlehem. Lukas-evangeliet anger att Jesus föddes där eftersom han var av Davids hus och måste komma från Davids stad.²⁸ De kristna knyter an till den judiska traditionen för att styrka legenden. Betlehem ska inte påminna om Jesus men om David. Halbwachs använder exemplet för att illustrera en av sina hypoteser om det kollektiva minnets topografi. En grupp kan ge legitimitet till nyare minnen genom att knyta dem till redan etablerade. Kända landmärken får nya minnen som kan överta något av de äldre minnenas auktoritet och associationer. Det förklarar, menar Halbwachs, varför Nya testamentet i så stor omfattning återanvänder den topografi som strukturerar Gamla testamentet.²⁹

Om man överför resonemanget innebär det att man, genom att förlägga krönningarna av Norges regenter till Trondheims domkyrka, förbinder den nya Bernadottedynastin med en av de största kungarna i norskt historiskt minne. Trondheim som kröningsort ska påminna om Olav den helige och regenten ska därmed få något av hans legendariska glans. Med Nidarosdomen förankras självständighetskampens topografi till perioden innan Norge kom under danskt styre.

Design og mote – kungamaktens säte

I utställningen *Design og mote* på Kunstindustrimuseet står stadspalatset Paleet i fokus, ett av de viktigaste privathusen i Christiania under senare delen av 1700-talet. I början av 1800-talet blev det residens för den danska

28. Halbwachs, *La Topographie légendaire*, 2008, s. 51, 62f.

29. *Ibid.*, s. 138.

ståthållaren i Norge och övernattningsbostad för kungen. Från 1814 var Paleet residens för det självständiga Norges regenter fram till dess att slotet stod färdigt 1848. Byggnaden brandskadades 1942 och revs.

I två uppbyggda interiörer rekonstrueras ramen runt de liv köpmannen, senare justitierådet, Christian Ancher och hans son kammarherren Bernt Anker levde.³⁰ Med kläder, möbler, konst och bruksföremål förmedlas också en bild av hur Paleet kan ha sett ut när det var residens för Karl XIV Johan. Få av de utställda föremålen har proveniens från det Ankerska eller kungliga Paleet. De är utvalda för att förmedla en tidsanda. Katalogens två artiklar kompletterar utställningen med framställningar av byggnadens historia, arkitektur, interiör och möbler.³¹ Genom dem får vi en förståelse för hur Paleets salar utgör scenen för viktiga tilldragelser under tre epoker i Christianias historia: under den första, som provinsstad i Danmark-Norge, med ett styrande så kallat *trelastpatrisiat*, brädadel, som gjorde stora pengar på utsklippning av sågat virke från de omgivande skogarna, och i vilket Ankerfamiljen var den ledande, under den andra epoken, som residens för den danska-norska kungamakten och under den tredje, som säte för det självständiga Norges kungar.

Under den första epoken är Paleets rum de främsta i den lokala elitens societetsliv. Under den andra har salarna antagit en officiell och representativ funktion, efter det att byggnaden testamenterats till staten av Bernt Anker. Under den tredje epoken har byggnaden upphöjts till regentens residens, en av statens viktigaste byggnader. Liksom de många andra funktioner den nyblivna huvudstaden med sina drygt 10 000 invånare måste skaffa rum till efter omvälvningarna 1814, så präglades hovet av provisorier.

I en av katalogartiklarna framställer Geir Thomas Risåsen residenset med sina interiörer som den konstanta ramen för vitt skilda personer, ämbeten, stater och tider: storborgaren Bernt Anker, danska ståthållare, kung Kristian Fredrik och kronprins, senare kung Karl XIV Johan. Genom att i utställningen och katalogen fästa blicken på arkitekturen kan man få de

30. Bernt Anker och hans bröder ändrade stavningen av familjenamnet 1778 då de blev upptagna i den danska adeln. Odd Arvid Storsveen, "Bernt Anker", *Norsk biografisk leksikon*, 2009, https://nbl.snl.no/Bernt_Anker.

31. Bente Aass Solbakken, "Paleet i Christiania. Patrisierhjem og kongebolig", s. 80–88, och Geir Thomas Risåsen, "Paleets interiører og møbler. Fra Bernt Anker til kong Carl Johan", s. 90–103, båda i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014.

Bernt Anker (1746-1825)

Denne utstilling viser et rekonstruert kontor og soverom for Bernt Anker, som ble etablert i 1814. Utstillingen er basert på arkivmateriale og viser hvordan rommet ble innredet og møblert. Utstillingen er en del av utstillingen *Design og Mote. Norge 1814* på Kunstindustrimuseet.

Bernt Anker (1746-1825)

Denne utstilling viser et rekonstruert kontor og soverom for Bernt Anker, som ble etablert i 1814. Utstillingen er basert på arkivmateriale og viser hvordan rommet ble innredet og møblert. Utstillingen er en del av utstillingen *Design og Mote. Norge 1814* på Kunstindustrimuseet.

Bernt Ankers kontor och soverum i Paleet som det rekonstruerades på utställningen *Design og Mote. Norge 1814* på Kunstindustrimuseet. Foto: Nasjonalmuseet.

disparata skeendena att framstå som förbundna med varandra på ett starkare sätt än de kan ha gjort för de inblandade, under en period som sträcker sig över flera decennier. Bernt Anker visste inte vad som skulle tilldra sig där efter hans död, och de norska kungarna från 1814 kan inte ha haft något att vinna i anseende på att knyta sitt maktutövande till 1700-talets borgerskap. Risåsen konstruerar en logisk kontinuitet där samma hus får representera på varandra följande politiska system. Genom att framhäva Paleets Ankerska ägare överförs legitimiteten i motsatt riktning mot den i kröningskyrkan i Nidaros. Att huset blir residens för Karl XIV Johan skänker glans åt Christian Ancher och Bernt Anker och provinstitiden.

Utställningen och artikeln framhäver byggnadens kronologi som bindemedel mellan de olikartade epokerna, vilket i någon mån överbryggar det dramatiska politiska händelseförloppet under året som har gått till historien som ett *annus mirabilis*, mirakelår:³² Fredsförhandlingarna efter Napoleonkrigen resulterar i att Norge tilldelas Sverige som kompensation för förlusten av Finland genom Kieltraktaten. Riksförsamlingen i Eidsvoll skriver en grundlag för Norge och väljer danske Kristian Fredrik som kung. Sverige går i krig mot Norge och tvingar landet att ingå union. Kristian Fredrik abdikerar från tronen och Stortinget reviderar grundlagen och förhandlar med Sverige om union. Som en följd blir Sveriges kung Karl XIII också Norges kung, med Karl XIV Johan som kronprins. Under året är Paleet först residens för den danske ståthållaren Kristian Fredrik, under sommaren för densamme i rollen som det självständiga Norges första kung och vid årets slut residens för kronprins Karl XIV Johan av Norge i union.

Vi kan här känna igen en annan av Halbwachs observationer av kulturella gruppers kollektiva minnesutövning. De rumsliga, sociala och tidsmässiga ramarna existerar som överlappande system av referenspunkter, och i vår minnesaktivitet kan vi förflytta oss från den ena ramen till den andra via dessa punkter.³³ Det landmärke som Paleet utgör i 1814-historiens rumsliga ram sammanfaller med referenspunkter både i dess sociala ram – Bernt Anker, Kristian Fredrik och Karl XIV Johan – och i dess tidsmässiga ram

32. Året kallades i sin samtid *annus mirabilis* av Claus Pavels, slottspräst på Akershus och kyrkoherde i Aker (ung. motsv. dagens Oslo). Han var anhängare av unionen med Sverige. Begreppet fick ny aktualitet vid jubileet 2014, med Karsten Alnæs bok *1814. Miraklenes år*, Oslo, Schibsted, 2013.

33. Maurice Halbwachs, *Les Cadres sociaux de la mémoire* (1925), red. Gérard Namer, faksimilutgåva, Albin Michel, Paris, 1994 (jfr not 4 ovan), s. 126f, 281.

– Paleet etablerades som hovets säte av Kristian Fredrik fem dagar efter det att grundlagen antogs 17 maj, och togs i besittning av kronprins Karl XIV Johan lika många dagar efter det att novembergrundlagen antogs av de svenska kommissarierna. *Paleet–Bernt Anker–Kristian Fredrik–Karl XIV Johan–17 maj–4 november* åskådliggörs i Nasjonalmuseets utställning och katalog som en sammansmältning av symboliska enheter till ett mångfasetterat minneskomplex. Minns vi den ena fasetten så minns vi lättare de andra. De många referenspunkterna på samma ort styrker ömsesidigt varandra.

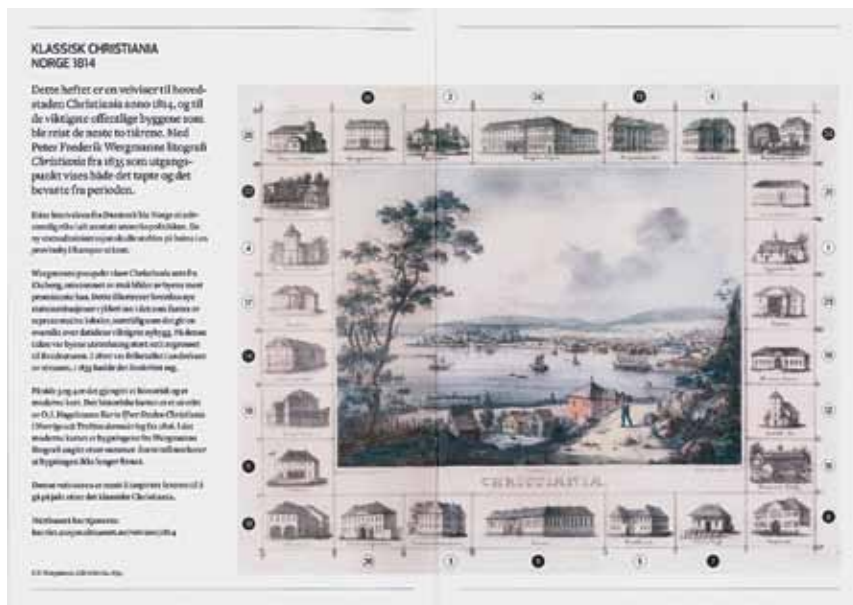
Klassisk Christiania – topografins struktur

Det är i den lilla utställningen *Klassisk Christiania* på Nasjonalmuseet – Arkitektur och i dess tillhörande broschyr som den historiska topografins logik framstår som allra tydligast i jubileumsutställningarna.³⁴ Utställningen och det första uppslaget visar en faksimil av en kolorerad litografi med titeln *Christiania*, utförd 1835. Den återger en vy över staden från sydöst. Vyn inramas av mindre avbildningar, i svart mot vit bakgrund, av de byggnader som hyser huvudstadens viktigaste institutioner: det nya slottet, stortings- och departementsbyggnaden, latinskolan, rikssjukhuset, armédepån, den medeltida Aker kyrka, börsen, exercishuset, Oslo kyrka, botaniska trädgården, tukthuset, stadsvakten, rådhuset, Paleet, universitetsbiblioteket, artillerigården, teatern, tullhuset, krigsskolan, universitetet, riksbanken, Vår frälsares kyrka, musikpaviljongen, observatoriet, borgar- och realskolan och Akershus fästning.³⁵

Varje byggnad har försetts med ett tal i en cirkel, i svart mot vit bakgrund eller i vitt mot svart bakgrund. De senare markerar de tio byggnader som inte längre existerar. Alla byggnader är också markerade på en nutida karta

34. Ole Høeg Gaudernack & Bente Aass Solbakken, *Klassisk Christiania. Veiviser*, Nasjonalmuseet, Oslo, 2014.

35. Uppräkningen är medurs, från klockan 12. De samtida norska namnen angivna på litografien är, i samma ordning: Kongeboeligen, Departementet, Latinskolen, Righospitalet, Armeedepotet, Aggerskirke, Börsen, Exerceerhuset, Opslokirke, Botanisk Hauge, Tugthuset, Byens Vagt, Raadhuset, Palaiet, Universitetsbibliotheket, Artilleriegaarden, Theatret, Toldboden, Krigsskolen, Universitetet, Banken, Vor Frelser Kirke, Pavillonon, Observatoriet, Borgerskolen och Fæstningen. Det nya slottet (Kongeboeligen) är under uppförande vid litografins tillkomst. Det står färdigt tretton år senare, år 1848.

Första uppslaget i broschyren *Klassisk Christiania. Veiviser*, utgiven och distribuerad i förbindelse med utställningen *Klassisk Christiania. Norge 1814* på Nasjonalmuseet – Arkitektur. Den kolorerade litografen, utförd 1835 av P. F. Wergmann och återgiven som faksimil, visar en vy över staden från sydöst, vilken inramas av avbildningar av byggnaderna som hyser huvudstadens viktigaste institutioner – hov, folkvald församling, armé, riksbank etc. Siffrorna som är tillförda i marginalen återfinns på en karta över Oslo år 2014, återgiven på nästa uppslag i broschyren. © O. H. Gaudernack/B.A. Solbakken/Nasjonalmuseet.

återgiven på nästa uppslag. Där finns även en karta över staden från 1816, för jämförelse. På de resterande fem uppslagen finns korta texter som beskriver byggnaderna, liksom reproduktioner av fotografier och ritningar. Broschyren hänvisar till en webbaserad karttjänst där byggnaderna kan lokaliseras i Google Maps som underlag till en historisk vandring.³⁶

Flera av byggnaderna hyste den unga statens nya funktioner – hov, folkvald församling, armé, riksbank. Andra uppfyllde behov hos huvudstadens växande borgerskap – sjukhus, teater, och, efter det att Norge hade fått lov att etablera universitet 1811, universitetsbyggnad, botanisk trädgård,

³⁶. Nasjonalmuseet, ”Klassisk Christiania. Norge 1814”, 2014, <http://harriet.nasjonalmuseet.no/veiviser/1814>.

observatorium. Som utställningsbesökare får vi en översikt över landmärkena och de ges en placering i det historiska Christiania och i vår tids Oslo.

År 2014 kan utställningen och broschyren bidra till att ordna och ge överblick i den historiska topografin, och inordna de historiska orterna i dagens stadsbild. 1814-topografin projiceras över den rumsliga ram som dagligen tas i bruk av Oslos invånare, men som också i grova drag är bekant för en stor del av landets övriga befolkning. Därmed kan historieinlärningen dra nytta av en redan existerande kunskap om omgivningarna, och placera historiska personer, byggnader och datum i en för minnet redan levande rumslig ram.

Den historiska topografin för 2014 konstrueras på underlag av ett urval orter, vilket redan hade gjorts då litografin skapades på 1830-talet, inte direkt för att minnas händelserna 1814 utan snarare för att spegla borger-skapets önskan om den unga huvudstadens representativitet.³⁷ Genom att återges inom ramen för Nasjonalmuseets utställning förlänas emellertid litografins urval en större, nationalhistorisk betydelse.

Av händelserna det dramatiska året 1814 är det primärt två byggnader på litografin som upprätthåller minnet.³⁸ Den ena är Paleet, i detalj behandlad i utställningen *Design og mote*. Den andra byggnaden är den som på litografin benämns Departementet, ett bostadshus från 1600-talet som sedan 1719 inhytte Oslos äldsta och viktigaste skola, Kathedralskolen. Skolans auditorium ritades av arkitekten Charles Stanley 1799 och kom att betraktas som stadens mest representativa rum.³⁹ Auditoriet valdes som plats för den första och samtidigt första extraordinära (*overordentlige*) samlingen av Stortinget efter Eidsvoll. Mötena inleddes 7 oktober, och 4 november stod den reviderade grundlagen färdig, antagen av de svenska förhandlingarna.

37. Den intellektuella och politiska eliten i Christiania som var målgruppen för litografin var emellertid densamma som inledde högtidlighållandet av minnet av Eidsvoll och självständighetskampen. Två år innan litografin utgavs, 17 maj 1833, avtäcktes Krohgstøtten, det första offentligt finansierade monumentet i Christiania, rest till minne av Eidsvollmannen Christian Krohg.

38. Litografin omfattar bara det som 1835 var Christiania, de centrala delarna av dagens Oslo. Därför finns inte andra landmärken i dess närhet med, som Ladegaards-øen eller Bogstad.

39. Bente Aass Solbakken, ”Charles Stanley. Stadsarkitekt og stipendiat”, i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonal-museet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 114–127; Torgeir Kjos, ”Demokratiets arkitekt”, *Museumbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 12f.

Auditoriet i Kathedralskolen förblev Stortingets fasta mötesplats de gånger det samlades. Året 1823 köpte staten byggnaden så att den kunde användas den permanent. Från 1854 avhölls mötena i det nya Universitetets festsal och 1866 flyttade Stortinget sin verksamhet in i den byggnad som fortfarande är i bruk.

Nasjonalmuseets utställningar och katalog förmedlar inte så mycket om den gamla stortingssalens historia, och det är till Folkemuseets utställningar och publikationer vi måste vända oss för att bättre förstå detta andra väsentliga landmärke i den historiska topografin.

Spillet om Danmark og Norge – kontext och landmärken

Norsk Folkemuseum ligger på halvön Bygdøy, på tidigt 1800-tal kallad Ladegaardsøen, och är Norges största kulturhistoriska museum.⁴⁰ Utställningen 1814. *Spillet om Danmark og Norge* producerades i samarbete med Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg och ackompanjerades av en katalog med samma namn.⁴¹ Utställningen ger en bild av hur Danmark och Norge kom att ingå i en europeisk maktkamp, och porträtterar de två ländernas historia och befolkningar med Napoleonkrigens och Wienkongressens omdaning av Europas gränser som bakgrund.⁴² Utställningen kontextualiserar därmed den historiska topografin för 1814.

Målningar och artiklar skildrar avgörande händelser i perioden runt 1814, som slaget vid Köpenhamn 2 april 1801, efter vilket den brittiska flottan tvang Danmark att bryta det väpnade neutralitetsförbundet med Ryssland, Sverige och Preussen, eller slaget om Köpenhamn 1807, vilket med danskarnas kapitulation 7 september resulterade i att Storbritannien kunde ta hela den dansk-norska flottan som krigsbyte och förde de två länderna i krig.⁴³ Utställningen och katalogen utbroderar också händel-

40. Jfr not 3.

41. Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014.

42. Søren Mentz, ”Danmark-Norge og Napoleonskrigene”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014., s. 37–40.

43. Søren Mentz, ”Den engelske parlamentær går i land under slaget på Reden”, s. 44f.; Søren Mentz, ”Københavns bombardement set fra volden ud for Rosenborg Slot”, s. 46f.; Thomas Lyngby, ”Flåden forlater havnen for sidste gang”, s. 48f.,

serna vid några av de tidigare nämnda landmärkena för 1814, till exempel församlingen på Eidsvoll järnverk och kröningen av Karl XIV Johan i Trondheims domkyrka.

Till en landskapsmålning av Ladegaardsøen berättas det om hur Kristian Fredrik tog i bruk huvudhuset som residens, först som ståthållare och senare, från maj 1814, som norsk kung.⁴⁴ Under sommaren tog han där emot diplomater från Ryssland, Österrike, Preussen och Storbritannien som ville få honom att avsäga sig tronen till den svenske kungen i enlighet med Kieltraktaten. Kristian Fredriks avvisande av kravet ledde till att Sverige förklarade Norge krig. Den 28 juli gick svenska styrkor in i Halden och belägrade Fredrikstens fästning. Förhandlingar vid Moss järnverk ledde till vapenvila och signering av den så kallade Mosskonventionen som dikterade att Kristian Fredrik skulle sammankalla Stortinget för att ratificera konventionen samt abdikera och lämna landet. Den 10 oktober, efter att ha abdikerat, gick han över ön genom Kongeskogen och blev rodd från Paradisbukten till ett väntande skepp i Moss.

Med måleriet och artikeln om Kristian Fredrik tillfogas flera aspekter av mirakelårets politiska händelseförlopp och kopplas till ett av de centrala landmärkena. Liksom Paleet blir Ladegaardsøen scenen för skiftande politiska regimer under 1814 – danskt ståthållarresidens i början av året, norskt kungaresidens under sommaren och vid årets slut residens för kronprins Karl XIV Johan av det i union tvingade Norge. Byggnaden ägnas mindre intresse än Paleet, vars arkitektur, inredningar och möbler det redogörs detaljerat för, men landmärket får bära vittnesbörd om viktigare politiska händelser, till exempel diplomaternas besök och Kristian Fredriks avresa från Norge. Ladegaardsøen utgör ett liknande symbolkomplex som Paleet, där landmärket i topografin står som korsväg för händelser, personer och datum i 1814-minnets sociala och tidsmässiga ram.

samtliga i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014.

44. Monica Mørch, ”Ladegaardsøen sett fra Schafteløkken på Frogner”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 82f.

Stortingssalen – de folkvaldas säte

Den andra utställningen på Norsk Folkemuseum, *Grunnlovens beskytter. Stortingssalen 1814–1854*, öppnades 4 november 2012, på 198-årsdagen för novembergrundlagens undertecknande och hundra år efter det att stortingssalen kom till museet, och blir stående efter jubileumsåret. Utställningen är arrangerad på en mezzanin utanför och i ett galleri inne i den första stortingssalen och i ett galleri i den intilliggande lagtingssalen. De två salarna hade blivit överförda till Folkemuseet 1912 när Kathedralskolen revs. Stortingssalen restes på nytt till grundlagens 100-årsjubileum 1914, men har flyttats två gånger efter det, och är sedan 1994 åter samlokaliserad med lagtingssalen i museets besökscenter.

I förbindelse med utställningens öppnande publicerade museitjänstemän sju artiklar om stortingssalen i *Museumsbulletinen*.⁴⁵ Vi kan bland annat läsa om den politiska ramen för lagtextrevisionen, lagtextens symbolik under 1800-talet, stortingssalens arkitekt, historien om byggnaden i vilken stortingssalen låg och hur salen kom till Folkemuseet. I katalogen *1814. Spillet om Danmark og Norge* ges också en sammanfattning av händelserna i salen hösten 1814.

Efter förhandlingarna i Moss fick Stortinget mandat att revidera grundlagen och överlåta makten till regeringen. Den svenska kungen förpliktade sig att erkänna Stortinget och grundlagen. Den 7 oktober möttes det första Stortinget i Kathedralskolens auditorium. De 79 representanterna arbetade under stark tidspress eftersom vapenvilan löpte ut 21 oktober. Förslag till revisioner av grundlagen utarbetades och Stortinget beslutade att Norge skulle gå i union med Sverige. Till följd av stortingspresident Wilhelm Frimann Koren Christies vällyckade förhandlingar med svenskarna, kan vi läsa i *Museumsbulletinen*, accepterades ett minimum av ändringar i grundlagen. Den behöll de viktigaste självständighetselementen från Eidsvoll och det var till och med så att ”Stortinget [stärkte] sin posisjon i forhold til kongemakten og mot en integrering med Sverige”.⁴⁶ Den 4 november godtog de svenska kommissarierna den reviderade grundlagen, och sex dagar senare kom Karl XIV Johan för att överrätta den svenske kung Karl XIII:s ed till Stortinget. En stortingsdeputation överrättade grundlagen till landets nya kung i en storslagen ceremoni på Stockholms slott den 14 december.

45. *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, utg. Norsk Folkemuseums Venner.

46. Monica Mørch, ”Den gamle Stortingssalen”, *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 4–11, här s. 6.

Det är dessa avgörande tilldragelser under hösten 1814, tillsammans med det faktum att salen kom att användas för Stortingets möten fram till 1854, som har fått salen att räknas som ”et av landets viktigste rom og kanskje Norsk Folkemuseums mest betydningsfulle ’gjenstand [föremål]’”.⁴⁷ Arkitekturen tillskrivs stark symbolik. Besökaren på utställningen och läsaren av artikeln uppmanas att komma ihåg att ”[d]et var i denne salen Grunnloven fra maidagene på Eidsvoll i 1814 ble forsvart og tilpasset den nye situasjonen. [Resultatet av Stortingets møte, den] såkalte novembergrunnloven ble et viktig verktøy for norsk selvstendighet i unionen og gjaldt frem til unionsoppløsningen i 1905.”⁴⁸ Artiklarna ger ett intryck av att Folkemuseet önskar ge stortingssalen plats vid sidan av Eidsvollbyggnaden, som en av de viktigaste skådeplatserna för Norges kamp för självständighet och ett viktigt landmärke i 1814-topografin som hjälper oss att hålla ordning på det diplomatiska spelet.

Runt 50-årsjubileet 1864 verkar det emellertid inte som om lokalen värderades speciellt högt. Vi kan läsa i *Museumsbulletinen* att ”den gamle stortingssalen etter hvert [ble] oppfattet som alderdommelig og lite representativ. Den ’var et høist tarverligt udstyret Værelse [rum] med smale Bænke til Repræsentanterne og en mørk, snever Baas til Publikum’ heter det i en beskrivelse fra 1860-årene.”⁴⁹

Men redan då stortingssalen överfördes till Norsk Folkemuseum i samband med grundlagens 100-årsjubileum 1914 framställdes den som ett nationellt minnesmärke och ”kraftfullt nasjonalsymbol”.⁵⁰ Stortinget höll sitt jubileumsmöte där det året och Folkemuseet hade givit ut en publikation med två texter om salen vid övertagandet.⁵¹ Vid 150-årsjubileet 1964 publicerade museet på nytt en längre artikel om salens arkitektur och inredning, baserad på nya arkivstudier.⁵² Samma år publicerades en artikel i tidskriften *Byminner*.⁵³

47. Ibid., s. 4.

48. Ibid.

49. Torgeir Kjos, ”Dronningens gate 15 – mer enn den første stortingssalen”, *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 14–18, här s. 18.

50. Torgeir Kjos, ”Da Stortingssalen kom til museet. Politikk, taktikk og retorikk”, *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 20–23, här s. 20, 22.

51. Halvdan Koht & Harry Fett, *Den gamle stortingssal*, Norsk Folkemuseum, Kristiania, 1912.

52. Ulf Hamran, ”De første stortingslokaler”, *By og bygd. Norsk Folkemuseums årbok 1963–64*, vol. 17, Johan Grundt Tanum, Oslo, 1964, s. 45–90.

53. Kjeld Magnussen, ”Den gamle Stortingssal”, *Byminner*, nr 1, 1964, s. 25–29. Bara

Strävandet efter att få salen inkluderad i nationens historiska topografi hade alltså pågått i ett sekel när Folkemuseet inledde sitt arbete med utställningen *Grunnlovens beskytter. Stortingssalen 1814–1854*. Om salens roll på museet berättar utställningskoordinator Torgeir Kjos:

[Det ser] ikke ut til at den i våre øyne muligens noe svulstige, nasjonale retorikken [fra 1914] ble videreført i tiden som fulgte. [...] [Salen] var i alle år et sentralt innslag i Bysamlingen [samling med stadsrelaterade föremål], men ble først og fremst brukt som et stil- og kulturhistorisk eksempel [...] ikke først og fremst for å styrke nasjonalfølelsen [...].

[...] Flyttingen i 1994 innebar at stortingssalen faktisk for tredje gang siden den kom til museet, bevisst ble satt inn i en ny meningssammenheng. Fristilt fra den stilhistoriske og periodeorienterte plasseringen i Bysamlingen var det nok en gang den rikspolitiske betydningen som skulle vektlegges. Hensikten var [...] å framholde rommets rolle som en representant for utviklingen av demokratiet og andre viktige samfunnsprosesser. Mye av grunnlaget for hvordan den moderne norske staten ser ut ble lagt i denne salen, og med den som ”prisme” kan mange sentrale verdier og problemer i vår egen tid settes i perspektiv. Det er en slik tankegang museet ønsker å utvikle videre med den nye utstillingen som åpner på novembergrunnlovens 198-årsdag 4. november 2012.⁵⁴

Kjos betonar vidare att de värden som i varje period förmedlas och upprätthålls med hjälp av salen varierar över tid. Det förändrar dock inte det faktum att salens arkitektur och historiska begivenheter utgör en konstant i förmedlingen. Liksom i komplexet *Paleet–Bernt Anker–Kristian Fredrik–Karl XIV Johan–17 maj–4 november* har vi här att göra med en sammansmältning av symboliska enheter till ett mångfasetterat minneskomplex: *gamla stortingssalen–Kristian Fredrik–Stortinget–stortingspresident Christie–Karl XIV Johan–novembergrundlagen–4 november*. Folkemuseet kan eventuellt betraktas som ytterligare en fasett, som räddare av salen från rivning och förvaltare av dess materialitet och historier.

För att ytterligare betona salens relevans som skärningspunkt för 1814-minnen arrangerades ett högtidlighållande av Stortingets första sammankomst i salen den 7 oktober 2014.⁵⁵ Det visar på symbolkomplexets retoriska kraft och aktualitet. Med undantag av kungligheterna samman-

ett fåtal texter har publicerats mellan de stora jubileerna.

54. Kjos, ”Da Stortingssalen kom til museet”, s. 22f.

55. Tack till Monica Mørch på Norsk Folkemuseum som lät mig delta som observatör.

200-årsmarkering av Stortingets första sammankomst i stortingsalen 7 oktober 2014, idag på Norsk Folkemuseum. Museidirektören Olav Aaraas inleder med stortingspresident och stortingsrepresentanterna som åhörare. I montern i förgrunden ligger det norska originalet av novembergrundlagen som Stortingets arkivarier tagit med sig från stortingsbyggnaden till markeringen. Foto: Mattias Ekman.

fördes dess olika fasetter på nytt under denna sammankomst i den gamla stortingsalen på Folkemuseet: stortingsrepresentanterna hade bjudits in av stortingspresidenten som hade med sig två arkivarier från Stortinget. Dessa bar den norska versionen av originalet av novembergrundlagen i en kista. Dokumentet placerades sedan i en försiktigt belyst glasmonter. Utöver det upplystes salen bara av ljuset från fönstren och av stearinljus, så som den gjorde på hösten 1814.

Direktören för Folkemuseet, Olav Aaraas, inledde ceremonin. Därefter höll stortingspresident Olemic Thommessen tal. Istället för att låta symbolkomplexet påminna om ära och heroism, vilka gärna i nationella sammanhang förbinds med stora slag ”der ære måles [mäts] i blodsutgydelse”, så betonade han världssamfundets behov av förebilder som kan visa ”klokskap, evne [förmåga] til pragmatisme og fremtidsrettede beslutninger”.⁵⁶

⁵⁶ Olemic Thommessen, ”Tale ved stortingspresident Olemic Thommessen i den gamle stortingsalen på Folkemuseet”, talmanus, 7 oktober 2014, s. 5f.

Det var, menade han, fallet i förhandlingarna omkring grundlagen hösten 1814, både hos de norska stortingsrepresentanterna och hos de svenska kommissarierna.

Som för att understryka Kjos argumentation om salens förändrade minnesfunktion riktade Thommessen de närvarande stortingsrepresentanternas uppmärksamhet bort från en heroisk och självupptagen nationalism, à la jubileet 1914, och mot en mer dynamisk nationalism och internationell samarbetsvillighet, i det norska folkets intresse. Efter Thommessens tal hölls tre föredrag. Sedan gavs möjlighet att beskåda novembergrundlagen i sin monter.

Markeringen var mättad av referenspunkter i det historiska minnet: datum, personer, artefakter. Det är minnestekniskt och retoriskt verkningsfullt att blåsa liv i denna sammansmältning av symboliska enheter med en sådan kalendarisk precision.⁵⁷ Den folkvalda församlingen återvänder till samma rum på samma tidpunkt 200 år senare. Med sig har de grundlagstexten i original, själva produkten av den sammankomst som hölls 200 år tidigare och det viktigaste dokumentet i säkrandet av norsk självständighet, ett fundament för dagens demokrati. Det är kollektiv minneskonst på hög nivå när historiska skeenden, platser och föremål erinras för att visa vägen in i framtiden. Den suggestiva kraften i markeringen kan utnyttjas för att underbygga en politisk tolkning och ett politiskt budskap.

En minnestopografi för 1814-historien

Jag har haft för avsikt att synliggöra hur de historiska utställningarna arrangerade på Nasjonalmuseet och Norsk Folkemuseum under jubileumsåret 2014 tecknar en topografi med viktiga orter och byggnader som kan hjälpa allmänheten att ordna de abstrakta politiska processerna under 1814 som gav Norge sin självständighet. Inledningsvis introducerade jag Maurice Halbwachs analys av hur de kristna under de första århundradena etablerade en trons topografi med utgångspunkt i evangelierna. Den kom att utgöra en kollektiv minneskarta där berättelserna från Jesu liv kunde knytas till specifika landmärken. De bildmässiga historierna på konkreta platser fungerade av minnestekniska skäl som ställföreträdare för aspekter av en abstrakt dogm.

57. Det var inte praktiskt realiserbart att hålla sammankomsten på samma datum som novembergrundlagen antogs, den 4 november, ett datum med ännu starkare symbolkraft än 7 oktober.

På en minnesteknisk nivå finns det likheter mellan hur minnet av det som ofta refereras till som mirakelåret 1814 förmedlas och förvaltas av museiinstitutionerna och hur det kristna minnet förmedlades och förvaltades av prästerskapet. Liksom dogmerna i kristendomen kan de politiska och diplomatiska skeendena under 1814 framstå som abstrakta och svårbegripliga. Genom att knyta konkreta händelser till platser förenklas inläringen och den kronologiska och kausala kedjan kan transformeras till en rumslig rörelse från ort till ort som vi kan återupprepa mentalt i erinringsakten. När vi ska komma ihåg vad som hände 1814 kan vi som i antikens minneskonst besöka platserna, *loci*, i vårt minne i tur och ordning och betrakta de scener, *images*, som vi har lärt oss utspelade sig där (de kursiverade orden i avsnittet nedan anger minnesplatserna):

Med fredsförhandlingarna i *Kiel* rubbas Norges politiska status som provins i den dansk-norska helstaten. Representanter för de flesta av landets regioner samlas i *Eidsvoll*, författar en grundlag och väljer en regent för ett självständigt Norge. Kung Kristian Fredrik inrättar omgående hov i *Paleet* och *hovedhuset på Ladegaardsøen*, i vilket han senare förhandlar med utländska diplomater. Det är från *Ladegaardsøen* han lämnar landet vid sin abdikation, en följd av den svenska invasionen av Norge och konventionen i *Moss*. Kristian Fredrik lämnar kronan tillbaka till Stortinget som har samlats i Kathedralskolens auditorium, *den första stortingsalen*.

Representanterna har i uppgift att revidera grundlagen från *Eidsvoll* och gå i union med Sverige. Den antagna novembergrundlagen signeras och presenteras för Norges nya regent på *Stockholms slott*, vilket markerar början på en ny politisk verklighet för Norge. Kronprinsen Karl XIV Johan tar säte i *Paleet*, med sommarresidens i huvudhuset på *Ladegaardsøen*, och markerar närvaron av den nya kungamakten. Bernadottedynastin knyts tätare till det återupprättade Norge genom kröningen i *domkyrkan i Trondheim*, dagens Nidarosdom, tillika begravningskyrka för helgonkungen Olav den helige. *Bogstad gård* kan läggas till de ovannämnda landmärkena eftersom det var där Karl XIV Johan utsåg Peder Anker till Norges första statsminister. Med det är den nya politiska ordningen etablerad.

För att kunna lära sig de politiska processerna under mirakelåret behöver man inte bara känna till vad som tilldrog sig på *Eidsvoll* under våren men också det som hände i *Paleet*, på *Ladegaardsøen* och i den första stortingsalen under sommaren och hösten. De fyra norska orterna i minnestopografen måste sättas i relation till åtminstone två yttre orter i den europeiska minnestopografen, på vilka för Norges öde avgörande händelser utspelade

sig: Kiel och Stockholm. Övriga orter fyller i den historiska bilden: Köpenhamn, Wien, Moss, Bogstad.

Dessa landmärken i topografin sammanfaller med referenspunkterna i den sociala och tidsmässiga ramen för vårt minne av 1814. I den sociala ramen utpekar sig kungligheterna och de ledande personligheterna i församlingen på Eidsvoll och det första Stortinget. Den tidsmässiga ramens referenspunkter består av en serie datum under året 1814, med 17 maj och 4 november som de mest symbolstarka. Erinringen av en del av symbolkomplexet kan ge associationer till en annan del och på så vis förstärker de varandra.

De kristna befäste landmärkena i topografin genom att uppföra altaren, kapell och kyrkor. 1814-topografins landmärken har musealiserats. Flera av de byggnader som finns kvar vårdas med öm hand som nationens pilgrimsorter. På Eidsvoll och Bogstad är huvudbyggnaderna tillgängliga för allmänheten. Det förlorade Paleets tillstånd under tre epoker har man försökt återskapa på Kunstindustrimuseet och den första stortingssalen står sedan länge återuppbyggd på Folkemuseet. Residenset på Ladegaardsøen kallas idag Kongsgården; det tillhör kungafamiljen och är inte öppet för allmänheten. Musealiseringen ger norrmän möjlighet att liksom pilgrimer och korsfarare i det heliga landet beträda de platser där historierna utspelade sig och därmed i minnet koppla de egna upplevelserna med den inlärdas 1814-historien.

Topografin erhåller så en rumslig dualism liknande den som är tillstädes i den kristna topografin. Å ena sidan är Eidsvoll och den första stortingssalen fysiska platser som kan besökas och erfaras med sinnena. Å andra sidan är de orter i minnet som begripliggör abstrakta politiska skeenden för den som försöker komma ihåg historien. Med suggestiva historiska målningar av eller berättelser om begivenheterna som utspelade sig kan vi lära oss ett minimum av utvecklingen under mirakelåret. Med upplevelsen av orternas materialitet kan historien levandegöras och ges bildlig gestalt. Den blir förnimbar och kan upprätthållas som ett minne, ett minne av platser, med bilder och berättelser.

Tillsammans med de till museer omgestaltade byggnaderna ger utställningarna och katalogerna underlag till konstruktionen av en större, kollektiv topografi för den norska 1814-historien. Topografin är en över tid konstruerad struktur som vi kan tillägna oss som en minnesram för inläring av historisk kunskap. Utan den skulle de enskilda bilderna, historierna och händelseförloppen för de allra flesta framstå som lösryckta och

osammanhängande. En grups kollektiva topografi kan inte grävas fram ur det förflutna som ett arkeologiskt utgrävningsområde. Topografin konstrueras utifrån händelsernas och inte utifrån platsernas relevans och måste läggas som grund för att man över huvud taget ska kunna skapa gemensamma historiska minnen, det vill säga gemensamma minnen av en historia. Det förflutna, för allmänheten, kan som följd av ett sådant topografiskt betraktningssätt ses som en minnesteknisk konstruktion med konkreta kognitiva och didaktiska fördelar, utarbetad vid museiintendenternas och historikernas skrivbord.

Källor

Otryckta källor

Thommessen, Olemic, ”Tale ved stortingspresident Olemic Thommessen i den gamle stortingssalen på Folkemuseet”, talmanus, 7 oktober 2014.

Litteratur

- Alnæs, Karsten, 1814. *Miraklenes år*, Schibsted, Oslo, 2013.
- Assmann, Aleida, *Erinnerungsräume. Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*, Beck, München, 1999.
- Assmann, Jan, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, Beck, München, 1992.
- Berns, Jörg Jochen & Wolfgang Neuber (red.), *Seelenmaschinen. Gattungstraditionen, Funktionen und Leistungsgrenzen der Mnemotechniken vom späten Mittelalter bis zum Beginn der Moderne*, Böhlau, Wien, 2000.
- Blum, Herwig, *Die antike Mnemotechnik*, Georg Olms, Hildesheim, 1969.
- Bolzoni, Lina, *The Gallery of Memory. Literary and Iconographic Models in the Age of the Printing Press*, University of Toronto Press, Toronto, 2001.
- ”Ceremoniel ved Hans Kongelige Majestæt Kong Carl XIV. Johans Kroning i Trondhjem Aar 1818”, orig. 1818, i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 38–42.
- Connerton, Paul, *How Societies Remember*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989.
- Ekman, Mattias, ”Edifices of Memory. Topical Ordering in Cabinets and Museums”, i Johan Hegardt (red.), *The Museum Beyond the Nation*, Historiska museet, Stockholm, 2012, s. 61–86.
- , ”Edifices. Architecture and the Spatial Frameworks of Memory”, avhandling, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2013.

- Gaudernack, Ole Høeg & Bente Aass Solbakken, *Klassisk Christiania. Veiviser*, Nasjonalmuseet, Oslo, 2014.
- Gerhardsson, Birger, *Memory and Manuscript. Oral Tradition and Written Tradition in Rabbinic Judaism and Early Christianity with Tradition and Transmission in Early Christianity* (1961/1964), Wm. B. Eerdmans, Grand Rapids, 1998.
- Halbwachs, Maurice, *Les Cadres sociaux de la mémoire*, Librairie Felix Alcan, Paris, 1925.
- , *Les Cadres sociaux de la mémoire* (1925), red. Gérard Namer, faksimilutgåva, Albin Michel, Paris, 1994.
- , *La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte. Étude de mémoire collective*, Presses universitaires de France, Paris, 1941.
- , "The Legendary Topography of the Gospels in the Holy Land", övers. Lewis A. Coser, *On Collective Memory*, red. Lewis A. Coser, University of Chicago Press, Chicago, 1992, s. 191–235.
- , *Stätten der Verkündigung im Heiligen Land. Eine Studie zum kollektiven Gedächtnis*, red. & övers. Stephan Egger, UVK, Konstanz, 2003.
- , *La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte. Étude de mémoire collective* (1941), red. Marie Jaisson, 2 omarb. utg., Presses universitaires de France, Paris, 2008.
- , *La Mémoire collective*, red. Gérard Namer, 1 kritiska utg., Albin Michel, Paris, 1997, orig. "Mémoire et société", *L'Année Sociologique*, 3:e serien, vol. 1 (1940–48), 1947, s. 11–177.
- Halén, Widar et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014.
- Hamran, Ulf, "De første stortingslokaler", *By og bygd. Norsk Folkemuseums årbok 1963–64*, vol. 17, Johan Grundt Tanum, Oslo, 1964, s. 45–90.
- Hutton, Patrick H., *History as an Art of Memory*, University Press of New England, Hanover, 1993.
- Jaeger, Wilhelm Werner, *Das frühe Christentum und die griechische Bildung*, Walter de Gruyter, Berlin, 1963.
- Jaisson, Marie, "Introduction", i Maurice Halbwachs, *La Topographie légendaire des évangiles en Terre sainte. Étude de mémoire collective*, 2 omarb. utg., Presses universitaires de France, Paris, 2008, s. 5*–25*.
- Kjos, Torgeir, "Da Stortingssalen kom til museet. Politikk, taktikk og retorikk", *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 20–23.
- , "Demokratiets arkitekt", *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 12–13.
- , "Dronningens gate 15 – mer enn den første stortingssalen", *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 14–18.
- , "Stortinget i 1837", *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 19.
- Koht, Halvdan & Harry Fett, *Den gamle stortingssal*, Norsk Folkemuseum, Kristiania, 1912.
- Lyngby, Thomas, "Flåden forlater havnen for sidste gang", i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), *1814. Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 48–49.

- Lyngby, Thomas & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014.
- Magnussen, Kjeld, ”Den gamle Stortingssal”, *Byminner*, nr 1, 1964, s. 25–29.
- Mentz, Søren, ”Danmark-Norge og Napoleonskrigene”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 37–40.
- , ”Den engelske parlamentær går i land under slaget på Reden”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 44–45.
- , ”Københavns bombardement set fra volden ud for Rosenborg Slot”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 46–47.
- Messel, Nils, ”Jacob Munch. Offiser og gentleman”, i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 10–36.
- Moser, Edvard, Emilio Kropff & May-Britt Moser, ”Place Cells, Grid Cells, and the Brain’s Spatial Representation System”, *Annual Review of Neuroscience*, vol. 31, July, 2008, s. 69–89.
- Mørch, Monica, ”Den gamle Stortingssalen”, *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 4–11.
- , ”Eidsvoll og Norge 1814. Adskillelsen fra Danmark”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 87–91.
- , ”Ladegaardsøen sett fra Schafteløkken på Frogner”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 82–83.
- , ”Norges første stortingssal”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), 1814. *Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 100–101.
- Namer, Gérard, *Mémoire et société*, Méridiens Klincksieck, Paris, 1987.
- Newcombe, Nora S., ”Spatial Cognition”, i *Stevens’ Handbook of Experimental Psychology*, 2, *Memory and Cognitive Processes*, red. Douglas Medin & Hal Pashler, 3 utg., John Wiley & Sons, New York, 2002, s. 113–163.
- Nora, Pierre (red.), *Les Lieux de mémoire*, 3 vol., Gallimard, Paris, 1984–1992.
- Portugali, Juval (red.), *The Construction of Cognitive Maps*, Kluwer, Helmstedt, 1996.
- Risåsén, Geir Thomas, ”Paleets interiører og møbler. Fra Bernt Anker til kong Carl Johan”, i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 90–103.
- Rossi, Paolo, *Logic and the Art of Memory*, övers. Stephen Clucas, Athlone Press, London, 2000, it. orig. *Clavis universalis*, 2 utg., 1983.
- Solbakken, Bente Aass, ”Charles Stanley. Stadsarkitekt og stipendiat”, i Widar Halén

- et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 114–127.
- , ”Paleet i Christiania. Patrisierhjem og kongebolig”, i Widar Halén et al. (red.), *Norge 1814. Tidsbilder. Design og mote. Klassisk Christiania*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design, Oslo, 2014, s. 80–88.
- Storsveen, Odd Arvid, ”Bernt Anker”, *Norsk biografisk leksikon*, 2009, https://nbl.snl.no/Bernt_Anker (hämtad 21 maj 2015).
- Torkjelsson, Eivind, ”Karl XIV Johans kroning i Trondhjems Domkirke 7. september 1818”, i Thomas Lyngby & Jan Romsaas (red.), *1814. Spillet om Danmark og Norge*, Norsk Folkemuseum & Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, [Oslo & Hillerød], 2014, s. 110–11.
- Tvedt, Knut Are et al., *Oslo byleksikon*, 5 utg., Kunnskapsforlaget, Oslo, 2010.
- Wahl, Tanja, ”Stortinget og historien”, *Museumsbulletinen*, nr 71/4, 2012, s. 24.
- Yates, Frances A., *The Art of Memory*, Routledge & Kegan Paul, London, 1966.
- Yerushalmi, Yosef Hayim, *Zakhor. Jewish History and Jewish Memory*, University of Washington Press, Seattle, 1982.
- Zimmermann, Ruben, ”The Parables of Jesus as Media of Collective Memory” i Jörg Rogge (red.), *Making Sense as a Cultural Practice. Historical Perspectives*, Transcript, Bielefeld, 2013, s. 23–44.

Internettällor

- Bogstad gård, ”1814 og Bogstad”, 20 januari 2012, www.bogstad.no/museet/1814-2 (hämtad 9 februari 2015).
- Nasjonalmuseet, ”Klassisk Christiania. Norge 1814”, 2014, <http://harriet.nasjonalmuseet.no/veiviser/1814> (hämtad 11 februari 2015).
- Stortinget, ”Eidsvoll og Grunnloven 1814”, 27 februari 2015, www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Grunnloven/Eidsvoll-og-grunnloven-1814 (hämtad 21 maj 2015).

Förord

Om historiemedvetandets förvandlingar

I konflikter om det som varit, om hur det ska beskrivas och förvaltas, skälver idag samhällen, regioner och hela kulturer. *Historien* framträder alltmer som namnet på en förtätning av stridande anspråk och kraftlinjer där det kunskapsmässiga, politiska och materiella alltid redan korsats. De pågående tektoniska förskjutningarna mellan väst och öst, liksom mellan nord och syd, inbegriper också förvandlingar av det historiska minnet och dess förvaltande. Om historien – såväl i betydelsen av *det förflutna* som av *kunskapen* om detta förflutna – en gång kunde framstå som ett oskyldigt föremål för bildningssträvan, befinner sig världen idag på en annan punkt. Kampen om framtiden är kanske mer än någonsin också kampen om det som varit.

Historicitet – egenskapen att vara historisk – handlar inte enbart om att *ha ägt rum* i det förflutna, det är också att *bära* det förflutna, att *vara* och existera som förflutenhet, som minne, vittnesmål och förkroppsligad tradition. Bruket av historien handlar inte bara om hur föreställningar om historien används på det ena eller andra sättet. Det inbegriper också det historiska vetandet självt som ett bland olika sätt att förhålla sig till det förflutna. De historiska vetenskaperna har dragits in i en reflexiv virvelström där de själva och deras historia historiseras och kontextualiseras och där det vetande subjektet ställs mot sitt eget begär att fixera sin plats i tiden.

Moderniteten framstår alltmer som en särskild sorts krono-patologi. Det historiska vetandet och dess institutioner, museerna, samlingarna och arkiven, är inte längre upphöjda utkiksplatser mot det förflutna, utan framträder själva också som kulturella artefakter, vars materiella och ideologiska konstruktioner blir till självdiagnostiska redskap och föremål för historisering. Den historiska *distansen* och dess reflexiva balansakt mitt i tidens och rummets förvandling friläggs som antropologiska fenomen i sig. Så ställs frågan

FÖRORD

”vad *var* det historiska?” som en historisk fråga om det historiska självt. Men detta självreflexiva historiserande av det historiska rymmer också en hybris i form av en ny sorts meta-historism, som om människan skulle ha uppnått denna högsta distans, som om hon nu verkligen hade kraften och förmågan att ställa sig historiskt till svars för det *historiska*.

Till allt detta hör också en intensifierad historieteoretisk-sociologisk debatt om hur nuet ska definieras. Var i det historiska befinner ”vi” oss? Har ”vi” lämnat en epok av historisk kultur, eller rör ”vi” oss mot dess fullbordan? Har ”vi” i väst – det är ofta ur en outtalad och otematiserad västlighet som dessa frågor ställs – lämnat vårt historiska medvetande bakom oss och trätt in i *presentismen*, som namnet på en ny ”tidsregim”? Har ”vi” förlorat både framtiden och det förflutna för att istället ta plats i ett accelererande horisontlöst nu, i vilket ”vi” inte längre bryr oss om de långa tidsperspektiven? Kritiska röster hörs om att vår tidsliga närsynthet gör oss oförmögna att bemöta de överhängande globala hot och kriser som världen av idag ställer oss inför, såväl som de tilltagande politiska konflikter i vilka historien har tagits som gisslan i identitetsbekräftande minnespolitik. Befinner sig människan rentav i det ”post-historiska”? Är hon på väg att lämna det mänskliga bakom sig (post-humanism), eller står hon snarare i begrepp att träda in i en ny geologisk epok, definierad av att jorden nu är hennes egen skapelse (antropocen)?

Förslagen på positionsbestämningar avlöser varandra i ett rastlöst sökande efter en nuets sanning. Hellre än att bidra till denna självdiagnostik, som ibland slår över i akademisk varumärkesstrategi, är det en mer angelägen uppgift att teoretiskt visualisera, kartlägga och öva sig i att reflexivt bebo det historiskas mångdimensionella fält. Det gäller nu mer än någonsin att förstå det historiska medvetandet som en existensform som till sin natur upptar ett osäkert mellanrum, där det oavbrutet *ställs till svars* för sin tidslig-historiska orientering.

Men varför *historiens hemvist*? Uttrycket skickar en serie frågor i retur. Vad menas med *hemvist*? Har historien verkligen en sådan? Är det inte just hemvist den saknar? Eller snarare: är det inte just denna illusion hos tidigare mänskligheter som ”vi” nu lämnat bakom oss, när historien visat oss att alla föreställningar om ursprung och hemmahörighet är konstruerade och imaginära berättelser med vilka en utkastad och exilerad mänsklighet fåfängt och kanske övermodigt inrättat sig i tiden? Situationen är dock mer komplicerad än vad en konventionell ”konstruktivism” vill göra gällande. Om *det historiska* betecknar ett existentiellt rum till vilket människor är

FÖRORD

förvisade och där de söker och förväntar sig att finna sig själva också i sin historicitet och historisering, så gäller det idag att lära sig *bebo* detta rum på ett tänkande sätt. Det är vad som aktualiserar frågan om historiens hemvist i båda de betydelse som den dubbeltydiga genitivkonstruktionen tillåter, där den riktar blicken mot såväl *var* historien hör hemma som mot *hur* vi finner oss själva i historien och gör den till en hemvist för oss.

Den första ställer frågan om *var* historien visar sig. *Var finns* historien, var kan den ställas till svars, utfrågas och lokaliseras? Den sätter fokus på det historiskas förening av materialitet och immaterialitet, och på att *historia* i en strikt analytisk mening betecknar något som faktiskt inte finns eftersom den är vad som *har* varit. Den är vad som bara kan *anas* genom ben, skärvor, dokument, minnesmärken, byggnader och landskap, liksom i institutioner och riter i pågående förvandling. Historien framträder i denna mening alltid genom *föremål* och på *platser*, som *lieux* i den mening historikern Pierre Nora och hans kolleger definierade det i en serie betraktelser över ”minnesplatser”, *lieux de mémoire*. Vissa platser och ting tycks i högre grad än andra *hålla* och *bära* historien. *Historiens hemvist* handlar i detta avseende om att ställa den djupare frågan var det historiska har sin lokalitet, var den framträder och vidareförs. Men denna fråga innebär något utöver att uppräta förteckningar över de ena eller andra minnesplatserna. Den måste också bli till en reflektion över det platsmässiga och materiella som sådant i den mån det hyser historia, där arkivet och museet är blott två av många materialiseringar och bärare av tid.

Den andra betydelsen av historiens hemvist däremot pekar mot historien som själv ett sätt att höra hemma. Ställd inför frågan ”vem är du?” svarar människan spontant genom att berätta varifrån hon kommer: från det ena eller det andra ursprunget, en trakt, ett land, ett språk, en tro, en klass och en familj – ja, alltid en familj, då människan väsentligen är *född* – och därmed en härstamning, en *genealogi* som sträcker sig ner bland de döda. Historien aktualiseras på så vis som den plats från vilken människor blir och gör sig *synliga* och *uttydbara* som ett svar på frågan om vem och vad de är, men därmed också som den plats från vilken de tvärtom *inte* blir synliga med mindre än att de träder ut ur dess skugga. I historiens hemvist i denna andra betydelse ryms nämligen också *ärvandets* problem, liksom mottagandets, övertagandet och uppbrottets, det frivilliga såväl som det påtvingade. Inom ramen för en fråga om historiens hemvist blir slutligen *exilens* existentiella belägenhet synlig, som tillhörighet och förlust i ett. I ”sin” historia kan en människa vara och känna sig som hemmahörande

FÖRORD

utan att ha ett fysiskt hem, samtidigt som hon omgiven av hemmets alla yttre attribut likväl kan vara hemlös då hon berövats denna historia.

Det sätt på vilket vi här använder ”hemvist” är inspirerat av grekiskans *ethos* i dess betydelse av såväl *plats* som *härkomst* och *hållning*. Det etiska har nämligen att göra med inte bara normer för handlande, inte bara med rätt och orätt, utan också med varifrån en människa räknar sig själv, varifrån hon utgår, vari hon tar spjörn, och vad hon i sitt handlande menar sig uppbära och föra vidare. Det är inte oväsentligt i sammanhanget att ”hemvist” på svenska också är en juridisk-teknisk term. Det är namnet på den samhällligt instiftade plats eller ort där en människa är *skrivnen*, i betydelsen har sin rättsliga hemmahörighet. Hemvisten blir på så vis också den plats där hon tillskrivs vissa rättigheter och därtill avkrävs ett *ansvar*.

Trebandsverket *Historiens hemvist* är sprunget ur forskningsprogrammet ”Tid, minne, representation”, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond (2010–2015). Dess övergripande syfte har varit att utifrån en mångdisciplinär plattform utforska det historiska medvetandet i dess struktur och förvandling. Termen ”historiskt medvetande” har skilda innebörder. Det kan i en mer psykologisk mening beteckna de faktiska kunskaper och förhållningssätt en viss person eller grupp har om och till det förflutna. Det kan också beteckna det sätt på vilket mänskligt medvetande självt är något historiskt, hur det *hör* till det förflutna, inte bara som en kausal följd utan som självt historiskt och tidsligt. I förlängningen av ett sådant resonemang kan det historiska medvetandet visualiseras som något som inte bara bärs fram av tid och historia utan som till sist också självt bär det historiska i dess motstridiga verklighet.

Under sex år har programmets tjuogoåtta forskare från tretton olika discipliner och sex olika universitet träffats i genomsnitt två gånger per termin för diskussioner, seminarier, gästföreläsningar, symposier och andra publika evenemang i en gemensam strävan att få grepp om detta komplexa fält i förvandling (för en mer komplett dokumentation, se hemsidan www.histcon.se). Det föreliggande samlingsverket består av volymerna *Den historiska tidens former*, *Etik, politik och historikers ansvar* samt *Minne, medier och materialitet*. Undertecknade sex redaktörer har gemensamt ansvarat för redigering och sammansättning av volymerna samt parvis haft huvudansvar för och skrivit inledningar till respektive volym. Markus Huss har i egenkap av programmets forskningssekreterare varit en ovärderlig hjälp. De totalt fyrtiofyra bidragen är skrivna av programmets deltagare samt av särskilt inbjudna forskare i Norden. Varje band innehåller ett sak- och

FÖRORD

personregister som omfattar samtliga tre volymer. Vi tackar Makadam förlag för gott samarbete och Riksbankens Jubileumsfond för dess förtroende och generösa stöd som gjort denna unika mångdisciplinära satsning möjlig.

Stockholm den 1 juni 2016

*Victoria Fareld Johan Hegardt Patricia Lorenzoni
Trond Lundemo Ulla Manns Hans Ruin*

Innehåll volym I–III

HISTORIENS HEMVIST I

Den historiska tidens former

VICTORIA FARELD & HANS RUIN: Inledning. Den historiska tidens former 15

I. Historiens efter

DAN KARLHOLM: Då. Historia efter posthistoria 27 · JERRY MÄÄTTÄ: Framtiden i ruiner. Förfallen modernitet och främmandegöring i den postapokalyptiska berättelsen 53 · CLAUDIA LINDÉN & HANS RUIN: Vampyren, de odöda och historiens oro. Historie-medvetande som begär och fasa 81 · ANDERS OLSSON: Överleva. Marcel Proust och läsningen som en form av minne 113 · JAYNE SVENUNGSSON: Den förlösande tiden. Messianska motiv i Agambens politiska filosofi 139

II. Historiens spridning

HELGE JORDHEIM: Historie-medvetande, tidsregimer och synkronisering 163 · STEFAN HELGESSON: Den spjälkade tiden. Kolonial modernitet och litterärt berättande 191 · KRISTINA FJELKESTAM: Antropomorf anakronism. Historiens gestalt i Anna-Karin Palms *Snöängel* och *Faunen* 215 · FREDRIKA SPINDLER: Deleuze. Om historia och filosofi 239

INNEHÅLL VOLYM I–III

III. Historiens linjer

HANNA MERETOJA: Historia, erfarenhet och narrativ tolkning 255 ·
STAFFAN CARLSHAMRE: En sann historia? 281 · TORBJÖRN
GUSTAFSSON CHORELL: Några identitetsfrågor i nutida historieteori
307 · JENS BARTELSON: Om genealogins möjligheter och begräns-
ningar som historisk metod 329

IV. Historiens rum

MARCIA SÁ CAVALCANTE SCHUBACK: Historien i exil 347 ·
ALF HORNBERG: Bondens, borgarens och världens tid. Om att gestalta
sitt liv, med eller utan text 365 · HENRIK BERGGREN: Den för-
lorade tiden. Sverige under andra världskriget 387 · PETER JACKSON:
H och h. Tankar kring historiebegreppet 405 · JOHAN REDIN:
Excelsior. Historiens krön 419

HISTORIENS HEMVIST II

Etik, politik och historikerns ansvar

PATRICIA LORENZONI & ULLA MANNS: Inledning. Etik, politik
och historikerns ansvar 15

I. Historieskrivningens kronotopi

LEILA BRÄNNSTRÖM: "Ras" i efterkrigstidens Sverige. Ett bidrag
till en mothistoria 27 · ANDRUS ERS: Tidens tecken. Historiefilosofi
och revolutionär temporalitet studerade genom exemplet KFML 1967–
1979 57 · JOHAN ÖSTLING: Universitetets historia. Humboldt-
traditionen som akademiskt historiemedvetande 81 · PETER ARONS-
SON: Den historiska kunskapens politiska kraft 101

II. Text, tanke och ansvar

ULLA MANNS: För framtiden? Emancipatorisk forskning och glapp mellan text och tanke 129 · MARA LEE: Litterärt skrivande, förkroppsligade figurationer och vikten av misslyckande. En analys av Octavia Butlers sharer-figur 149 · IRINA SANDOMIRSKAJA: ”Där en människa inte bör vara”. Poeten framför det förflutna utan minne 177 · MARTIN WIKLUND: Ett ansvarslost ansvar? Om historikerns ansvar för historiska lärdomar 193

III. Våldets tidslighet

PATRICIA LORENZONI: ”Den som var ämnad att dö är den som skall leva”. Koloniala och profetiska temporaliteter i den brasilianska indigenistiska missionen 219 · DAVID GAUNT: Historiska sanningar och andra sätt att fly från verkligheten 249 · VICTORIA FARELD: Tiden har inget grepp om brotten. Om historien och det icke-preskriberbara 271 · STEFAN JONSSON: Monstruösa historier. Utkast till protestens poetik 295

HISTORIENS HEMVIST III

Minne, medier och materialitet

JOHAN HEGARDT & TROND LUNDEMO: Inledning. Minne, medier och materialitet 15

I. Arkivets medialitet

TROND LUNDEMO: Arkivurval. Teknologi och censur 33 · DAGMAR BRUNOW: Den rörliga bildens kulturarv. Minne, arkiv och videoband 57 · STAFFAN ERICSON: Oväder. Televisionens för- och efterhistoria 77 · THOMAS GÖTSELIUS: Det röda manuskriptet. Historia och handskrift i C. J. L. Almqvists *Amorina* och det tidiga svenska 1800-talet 107

II. Museets materialitet

ADRIANA MUÑOZ: Museets materialitet. Glömska och minne i ett etnografiskt museums samlingar 137 · ANNE FOLKE HENNINGSEN: Musealiserade temporaliteter. Tidslighet, tidlöshet och teleologi i etnografiska utställningar 165 · EVA SILVÉN: Hemfört, bortfört, återfört. Museerna och det samiska kulturarvet 189

III. Tingens ordning

JOHAN HEGARDT: Från hem till hemland. Historiens hemvist och funktionärens uppgift 221 · MATS BURSTRÖM: Tingens tidsrymd. Arkeologiska perspektiv på samtidens heterogenitet 247 · MARTIN SKRYDSTRUP: Grönlands förflutna. Hemkomster och arkeologisk kunskapsproduktion 269

IV. Minnets platser och mediering

MAX LILJEFORS: Mellan krematoriet och tv-skärmen. Tankar om det förflutnas gestaltning 299 · MAGNUS RODELL: Statyn på Paradis-torget: Raserande, medier, materialitet och minne 329 · MATTIAS EKMAN: Jubileumsutställningarnas historiska topografi. Arkitektur som minnesstruktur för Norges förflutna: 1814, 2014 359

V. Det förflutnas eko

MARKUS HUSS: Den sjungande kometen. Begäret efter historiens ljud och (re)produktion 391